

על סיפורים אחדים

רגילים ליחד את הדיבור על ספרים מצורפים, הממלאים את ארון הספרים, יותר מאשר על יצירות בודדות, גדולות וקטנות בשיעוריהן, הממלאות את חלל הספרות, המאסף הספרותי, כשלעצמו מעשה כורך, חוזר ונכרך כדיבור אחד בפי הסוקר. היצירות נולדות לאחדין ונקנות ללב לאחדין, וסיטונות כלפיהן למה? להלן ידובר על כמה סיפורים בודדים שהופיעו בזמן האחרון בכתבי עת שונים.

א.

מן הדברים הנקבעים בלב ביהירותם הוא ספורה החדש של דבורה בארון, "מה שהיה" (מוסף ל"דבר", י"ט—כ"ו בשבט ש. ז.), סיפור תרומות, חרישי ומזוכי. לא פסיכולוגיה ולא מסיבות חיים הם פה עיקר, כי אם משהו יותר מזה, תמצית אנושית נוצצת ורועדת בכל התאים כדמעה בעין וכשמש בדמעה. משהו כיבלי מחלה בדברים. זהו סיפור איתי בלי כל סמך של אידיאה מוסרית, כדרך שמלבין ליל שלג בלי סהר. לאור זיכור כזה בראייה ובכתובה יכול להת- עודד חפץ להזור ולכדוק אילו דברים שנושגו בלב.

כמה הרבו מספרים לספר על ארזו ורבעו של אדם מישראל וכמה המעיטו לספר על זה האדם גופו, על עצם מיתוס החיים שלו. החווה, קליפתה החיצונית וחנקשלה של ההווה, הוא השטח שבו תקעו יתדותיהם אכירי הפרוזה שלנו. כבר התרעו רבים על שלטון הנוסח במערבי ספרותנו, אך לא הוטעם די הצורך, כי הנוסח הוא לא רק דרך של כתיבה, הוא גם דרך של תפיסת האדם ותפיסת החיים, — תפיסה אי-אמנותית ואי-הוקאנית ביסודה ובתוצאותיה. נפ- שות מישראל עלובות גורל נעלכו שבעתים על ידי סופריהן. נאות הן ועמדי קת הן משנתנו אלה לשער. אף העירה עצמה, זו החבוטה והגרושה, שבמה מסופרינו נשתקעו בה בעגלת חורף תוך שלגים מפשירים, עוד מצפה אולי לגמד תיקונה בספרות, לא על ידי היר הזורעת אנדות, כי אם על ידי העין המעמיקה ראות.

דבורה בארון היא בעלת העין העי- מוסה והחמה, המתרפקת על האדם בעד לקליפותיו. היא יודעת כי הנפשות הקט- נות הן גביעי אלהים וכי קטנות החיים שופנות את תמציות החיים. בעינים גדולות ומדובבות מציצים אלינו הפר- טים, שעינינו אנו למודה להתעלם מהם. המאורעות הגדולים לעומתם באים והול- כים כאילו על בהונות, שלא להשכיח ברוגשה יתירה את קשבנו המרוכז. החרישות ביותר הן המיתות המתרחשות במהלך הדברים, כמיתות בנשיקה הן. הדברים העמוסים דגש חזק כשלעצמם, פורקים את הדגש בהפנסם לתוך הרשת הדקה של הסיפור. הדיבור הוא גם כן אמצעי מודגש יותר מדי. החשי לב כבדי המטען ביותר מוצאים את מלוא ביטויים, את תמצית ביטויים בדרכים דקות יותר, מהימנות יותר. חיהוך הדיר באר היהודי, שמרבית סופרינו נסתייעו בו כל כך, נשמט פה לגמרי. אין לשער אפילו כיצד עושרים פה דברים. אך היטב מחזור לנו, כיצד נקשרים פה לנבות באהבה, כיצד פועם לב אם מישראל, כיצד נושאים פה טיפת אושר, כיצד מתישרות נפשות מכובדות, בנפול עליהם מעט חום, כמש כנבעולים בחמה, אפילו כיצד יוצרים — כן, גם יוצרים. לנערה הרוקמת את מראות עיניה על הפדים נודעים הסריה הגדולים של האמנות ובזכותה גם, "התחיל ללכלב אביב נצהי בחדריהן האפלטוניים של בנות המקום". ומי יודע אם לא יפתהנפש מכל היא הנערה המרוחה במעשי בית ומטבח, נערה "בלתי מהוקצעה", שלא נתנה כלל במעט יופי ושנואה בגלל כך

על אמה בת הכרך. "הן ידוע כבר המש- פט של כלי החרס אשר בו ישומר היין הטוב". מה טוב היין הנסוך בבני משפ- חת, "המתוקים" (הם קרויים כך על שום עסיקתם במעשי מאפה לסעודות הנהנין), שניטלטלו במעלותיה ומורדותיה של ההצלחה.

כרוניקה של משפחה משתרשרת לפי- נינו, אין בה צמיחה ונידול רק קילוח של חיים. המספרת זהירה מלהתערב בקילוחם, אך היא ניצבת לצדם בכונת- לב רבה, מפעם לפעם היא מעירה משהו מהרהורי לבה, הלב ששמר והימם בהסד ובבינה את האנשים והחיים, יש רצינות רבה בדרך סיפורה בלי אחיזה כבדה בדברים. אדרבה, מורגשת מעין רתיעה מפני מנע יתר כלשהו, "כי כן הוא דרך המספר הטוב, אשר אינו נטפל לדברים יותר מדי — כי אם מכוון אליהם את פנטו כך, שהם נעשים שקופים ומאירים מאליהם".

המספרת עומדת מן הצד לדרכים הגדולות, לבעיות הרוגשות. רבים החיפרי שים והלכמים ביצירת דורנו, ובעלת- הסיפור מצאה "מה שהיה" מצאה את האדם במקום שהיה. יש חוף, יש מבט חים בדרך יצירתית זו, אם לא מטלטלת הזמן, הרי מטלטלת הלב. הספינה הטרי- פה של הדור לא תענון עוד בחוף זה, אך טוב כי ישנו בספרותנו טוב לפקדו, לא גם פקידה ארעית ולהצטייד בו בטים חיים, בפרט שקצהו ננעץ גם הוא בחוף החופים שלנו.

ב.

עם קרואת הקטע הסיפורי הגדול שנתפרסם בספר "הכנסת" לשנה זו מתוך עזבונו של מ. נ. ביאליק עולים שוב ההגורים על הפרוזה של משוררנו, שהלב הלוק כלפיה. ודאי, גם פרוזה זו, אחוזה של שירה גדולה, טכועה טביעה קלאסית, צבעיה רוויים ושופעים חיות דשנה, חיתוך דיבורה תאוה לאוזן העברית, כל יסוד בה ניתן גמרימתן, כל תג בה לא יעורר. אך היא היא פירכתה של פרוזה זו שכולה במזומן, שאין חביון מאהוריה ואין מעסק תחתיה, כל צד נשרף כאן בלהט הודאי, זהו הפשט המנהלט של החיים עד לידי כפירה ביתר שערי הפרס. זוהי פרוזה, שכתליה אטומים בפני הקור לות האחרים של האדם, פרוזה שהיא אינטרפרטציה. פרוזאית של האדם וההווה.

פרוזה ושירה לאו בנושאים הם תלויים. ה"כריכה" ו"אריה בעל גוף" כשרים כאחד לכל סוג של יצירה. ביאליק עצמו הראה ביצירתו כמה פנים אפשר לגלות באותם המכסטים של ספר האדם. דוגמה הותכת לכך היא האכטר ביוגרפיה, שלו שנחפרשה ביצירותיו פירוש אליגורי, פירוש סמלי, פירוש לירי, פירוש ריאלי בצירופים שונים בשיר ובסיפור, עד כי חלקים רבים מיצירתו הם מעין "סקראות גדולות" לתולדות היין. והנה אותו העלם אשר עליו שר ביאליק בשירים, מופיע בקטע החדש שנתפרסם לעשוי, במהדורה פרו- זאית גמורה. הוא, אשר "בלכבו שנשג יער רענו של הלומות" בראייה הישירית ("מנילת האש"), הריהו בזה הבועט בתלומות ("משתקע הייתי בהם עד כדי טירוף הדעת ויצאה מן העולם..."). הליכותיו וראיותיו של גיבור זה, המד- כיר במשהו את נוח ש"מאתורי הגדר", חולין הם. בית אבא, בית המדרש, ליל שבת לא הם שביצירות השיריות של ביאליק (שיריות לאו דוקא לפי הצורה אלא לפי מהותם). אחרי פרקי "הספיה" הקודמים, פרקי שירה מן המובחר, עצם ההתחלה של קטע זה: "בן חמש עשרה נתפרקתי" וכו', נשמעת ככרכת, גומ וואן" במוצאי שבת המורדת מיד את

שכינת השבת מן הבית. ריח של חול הלופפנו כאן אינו מופג גם על ידו ספיתי השירה הביאליקאית המשתרגים לכאן, כנון המוטיב של "לבדיו" ועוד. במידה שהסיפור הזה הוא אבטוביוגרפי הרי זה אבטופורטרט שני, אחר.

המפתח הפנימי ביותר לאישיותו ויציר- רתו של ביאליק היא אולי השניות של המזנולים הגדול הזה, נשיקת שני סטבים, שעליה סופר לנו הרבה ב"מנילת האש". כפרדוקס משתמע הדבר, שהיהודי די הגדול ביותר של ימינו התרוצץ תמיד בתוך יהודיותו כארי בסוגר וביקש פורקן לאיזה יסוד בלתי ישראלי שהיה טבוע בו. הפרוזה של ביאליק היא תרי שיש שלו, שאליה נמלט מאלהי חיינו, מהישראליות הגדולה שלו. ערגון היוצא שבו היה אולי אל הנסיכה העכומית, לאירוופה הרינסנסית, והפרוזה המגושמת היתה לו כת-פונדק בדרכים.

לא ביאליק בלבד נטלע בין הצירים הללו. סימן השאלה הנסתר שחפף על כל בית-היוצר התרבותי שלנו בדורות האחר רונים הוא: תרבות עברית מחודש מה פירושה, כת צעירה לתרבות העבי- רית העתיקה או אחות צעירה לתרבויות החדשות. לשון אחר: מהו הרינסנס התרבותי שלנו, כל שנבקע ממעינות פני- מיים או אחרון הגלים של הרינסנס האירופי. תהייה פנימית זו גלומה בכל גילוייה של ספרותנו החדשה, בכל פילוגי דרכיה. תערובת של יסודות פנים ויסודות חיצו נתגלתה בה באופנים שונים ובשיעורים שונים. אחד העם, למשל, שאל מן המערב את דרך המחשבה ועטאה בלי בדיקה לערכיה של תרבות ישראל; האובייקט הוא ישראלי והמיתור דה מערבית. מנדל לוי ופרץ גדלו מתוך העממיות היהודית, הראשון בתוספת יסודות מהישראליות העתיקה, האחרון בליות גושם מן המערב. פרוישמן וברדיצ'בסקי דגלו במערב ונשי ארו אמנים יהודים לפי בליהם. יש בינינו גם מערביים גמורים — טשר- ניו ובסקי, שופמן, אילו נולדו לא בתוכנו. גופי יצירתם לא היו משתנים, לעומתם ענגון בולו מישראל עד כדי אפסויות. כלשהו בתוך תרבותנו החדשה המעורבת (גם מלשון מערב).

ביאליק הביא מערכת כלים כפולה, בו היה כדי אמן ישראלי שלם ואמן גלוי שלם. לכן גם התחולל בקרבו דגי- הקרב הגדול בין השתים, לא שתי השקי- פות עולם, כי אם שתי ספינות-עולם, אך מתוך כך היה גם מפשר הסינתזה הגדור- לה. סיפוריו הפרוזיים נוצרו במערכת הכלים הגנוזה והכבולה. ספרשיו הגדור- לים לא היו דרוכים בה, ועל כן אין בה רווחה גם לנו. היצירה היחידה, הגדולה, שבה קרא דרור וצוה שלום לשני צירוי האמנותיים גם יחד היא אגדת שלשה וארבעה" (שעריין לא הושם אליה לב כראוי). היא היצירה היחידה במלוא ספרותנו החדשה, שאליה אנו מגיעים בלי כל עיקולי דרכים גם מן המסרא והאמדה שלנו וגם מן האפוסים המשו- רים שבספרויות העולם. בשר העולם נושם פה את נשימתו הגדולה, היוגנית, ונשמט העולם אומרת את שירתה הגדור- לה, היהודית.

על ספורים אחדים

ה. הוּזוּ מפרסם למפורזין פרקים וקט" עים מתוך ספר ששמו "תלוצים". ואם כי אין עוד לפנינו גוש ספורי אחד, כבר קורצו עלסתרים של קיימא וכבר הוכ" הקו רישומיה של יצירה, שהלכות נדר" לות לה. אך גם הפרקים הנפרדים נוש" אים את עצמם ונושאים את כל הסגולות אשר לקולמוסו של הוּזוּ.

הספור "דרבקיין", שנדפס גם הוא ב"כנסת" האחרונה, מביא לנו גבור, הנהפך תוך כדי קרואה לשם דבר, למין "קא משמע לן", למושג כולל ומכיל, כגון מנחם מנדל ואקאקי אקאקוביץ וישראל אנשי פוניטין בספרות למיניהם ולסגניהם. האיש דרבקיין, שנתקלנו בו אולי גם תמוז גם היום, כשהוא חובט עצמו ממוסר למוסר ומפרנס לפרנס, היה לנו לקנין למעשה הוא יוצא לנו לכמה פנים, גונות וקנתרניות: הוא העסקן החקיף לשעבר שהפך להושענא חבוטה; הוא הזקן שהכל יורשים את מקומו; הוא האיש שבשפלותו נשתיר לו פריפיות לפגיעתו רעה מאד; הוא ה"אחר" הציר"ני, שבפירתו אומנותו, כפירה בכלימכל" כל, הריפה מפלפל ומרירה ממורה. כמה דיאלי הוא, כמה שלימות פסיכולוגית בו, כמה חקיף בדעתו הוא וכמה עלוב בגור רלו. איך לא נגוד לו, זהו שבוך-היים ושבור מעמד וחסר טשען לחם; ואיך לא נקוט בו, והוא מקצץ בנטיעות; ואיך לא נשחומם לו בחשאי, והוא בעל הרר סין יהודי, מכני בניהם של עוקרי הרים גדולים, שהכל נשרף בהל פי. אך מחברו מה הוא עושה? מחברו עומד מאחוריו ולועג, וודאי טעמו ונימקו עמו.

כי דרבקיין אינו אלא גרוטסקה, רבח התבלינים ורבת הטעמים, וכן הם גם אלה המלעיבים בו, אלא שאח דיוקנו של דרבקיין העלה המחבר באנפין רברבין יותר. מד נורלו של דרבקיין, שיכול להיות עיקר לעצמו אשר עוקצו נוטה לרשות הרבים, אינו ענין לו למחבר. אין הוא מלמד לא זכות ולא חובה. פכחולו טרום בהעלאת הדברים ולא בהכרעת הדין. כל סערת הרוח נתגנה ליצורים, ולו לעצמו משייר יוצרם רק מעט לעג והרבה שנינה לאָרָהם וטרחם. לא משהו בדומה לתוכחה מוסר של סנדלי, ולא משהו בדומה לדומה לעצב שבצחוק של שלום עליכם, אם כי יש כאן הק רחוק משל שניהם.

הוּזוּ חזר והבהיק גם הוא את הנרוטס

קה של התנועה והרביב והמעמד הנפשי של איש יהודי, הוא העסיק והאדיר אותה והתקין למענה גם כלי אומנון חדשים, יהודיים-גרוטסקיים. אף הם, בצבת בצבת עשויה. כן, דרך משל, התואר שיהיה של ענתור; "משקלל דרבקיין, קפץ עליו מורושקא והרביצו, כדרך שאומרים בטקומתינו, בפור, וקפץ עליו דבקין ויסדו בספירים; קפץ עליו מורושקא וקרט בו ספיר ונופך וקפץ עליו דרבקיין וקישטו מכף דנלו ועד קדקדו במיני מרגליות וכדכודים". גופי הדברים, המשולים לאבנים טובות אלו, אינם; אך כלום בכואחם הלזו אינה ראויה להתכבד בכותם? הוּזוּ מרחיק לכת בדרכיו ואמצעיו, אך בכל אלה אין הוא פורץ את כדר הריאליזם. הריאליזם שלו מתוה עד קצהו, עד גבול ההתפקדות, אך קיים ועומד, קיים וטוסיף בזה. אנשיו אנשים כהלכתם, ראובן ושמעון ממש, שגם קו ברמות דיוקנם אינו שלא כדרכו, אלא שכל הקיים. מוגברים ומוגרשים עד סוף מיצויים, עד העשותם כמין דגמא, שהכל כלול ומכולל בה. אנשים

מן המציאות נראים כתיקונים שלא הצ" ליתו ליצוריו הוא.

מבחינת מה הדיהו, לאחר ברנר וגני סין ושופמן ושאר הסופרים שעיסוקם בעולם היחיד, שובה אל תכונות ראשו"רות של הפרוזה העברית, אך שיכה על כסיס מורחב ומחודש, כפי ריתמוס" השילוש הידוע, שקבע הגל. לסידות הקורמות הוסיף מפרים חדשים. סתם גבור מנבוריו של הוּזוּ שוב איננו רק אדם לנפשו, רשות היחיד או כרמלית, אלא הדורות והנוע מתאכסנים בו, על היותנו כולה פרגש לו מאחוריו, הוא נטוע בהלל ההיסטוריה. הוּזוּ הוא איש סודי וצירי ומפרשו החדש של האדם מישראל בעתה גילוייו.

גם הזמן מספיק את צעירי נבוריו כאוירו של ים. על שפתותיהם של כמה מהם מפרכס דיהשית הנסער של בן דורנו עם שר של דברי הימים, הם נכני סים עמו בטועו לנטען, מבקשים חשבר נות רבים. דרבקיין נהיה לבעל שיטה מחמת אנוס, אך גם מענותיו אינן כמר לות, הן נותנות פה לספק הגדול, האורב

מאחורי האמיתות והוודאות, שמפיהן אנו חיים. מורושקא, בר פלוגתא שלג, רב ברוב עצמה (בפרקים אחרים) את ריב היהודי בעולם, הופך באפוריזמים עמוקים וחוקק צורות חדשות ומבחינות לסיסמאות שהפכו לאסימונים. האנשים שבספר שיח ושג ליהם בגופי עיקרים, אך המחבר חולק מסממניו גם לאלה, גבור מנבוריו משתופש תורה שהיא, הריהי גוברת להולכת בפיו, עושה לה כנפים, מנמאה שמחים, כובשת כבדת הגיון אחר כבדת-הגיון והוגנת לכסוף את נצחונה בתחום האבסורדים, כדרך שיסופר על גבור מלחמה שתקף עליו הצמאון והבקיע לו דרך אל באר שבממד גה האויב ומשנתן אליה וביקש לשתוו ראה והנה ראשו הותו מעליו עוד לפני כבדת דרך. זו מראיתה כאן של הרי"א לקסיקה היהודית הנודעה לשם.

ברואה חדשה מעיקרא, גם היא נרד מסקאית בהרבה, הוא סגנונו הנפלה של הוּזוּ, שאביו הכל הרביר שבפי העם ואמו יולדתו הספרות המדרשית, על כל מדרשי הפליאה שבה, ומשמשינו ושוש" בנינו כל מיני כרכים וקונטרסים מל הגניות של ספרותנו. דומה, כל שוננו ספרית שטראשון הגדולה אשר בוולנא העיר, נכדנו כולם אחרי הוּזוּ, כנשמות ערטילאות אחרי הבעש"ט, לבקש את תיקונם. אך הוּזוּ ביקש את תקונו עצמו, ביקש לשון לעצמו וכשלא מצאה סן המזמן, יסד לו אורח-לשון. לשון עמטית היא זו שנוסדה מלכתחילה בידי יחיד, אך כבוש יחיד שמנה כבוש. יש לו למנ גונו של הוּזוּ הפלגות, שאוגנו מהנכוח להן, אלא אין ספס שסגנון הרבים ויבנה ממנו הרבה. אדם יוצר סגנון הדיש כוּזוּ רק לצרכי יצירה גדולים.

אכן הרופק של הפרוזה העברית הולט בכל מאודו אצל הוּזוּ. זהו סופר התופס מרובה ומרהיב מרובה, אך כולו סן המהובר, בר שתין ובר היכלין. הוא המשך מישרין של הפרוזה הקלסית שלנו, הוא הרחב וחיידוש, הוא שידוד מערכים ומערכות, הוא התזרת עטרות לירשן, אפס בעיקרו של דבר הוא אחד מסופרי הפרוזה המובהקים, שסוגם אינו נפרד ביותר אצלנו. לא סן הכורות הסודים של רשמי חיים, שורם אמונה להפקי בגוף את שהופקר בזכרונם, אלא איש הכורות, שרק יד האמן מגעת אליהן. נפיון החיים אינו יכול להדביק את עתרת החיים וכבשון החיים הללו. יש כאן תוספת שאינה נקנית אלא מתוך גלוי שביצירה. א. קרייב